

MIȘCAREA NAȚIONALĂ DIN BANAT ÎN ANUL 1869 ȘI SEMNIFICAȚIA SA POLITICĂ

Incheierea dualismului austro-ungar a determinat o gravă înăsprire a oprimării naționale și a dat o puternică lovitură intereselor fundamentale ale românilor din monarhia habsburgică. Printr-un șir de măsuri și legi discriminatorii se răpesc ultimele resturi ale autonomiei Transilvaniei, locuitorii nemaghiari ai Ungariei sînt lipsiți de cele mai elementare drepturi, supuși unei brutale politici de deznaționalizare forțată. Legea naționalităților adoptată la 1 decembrie 1868 este urmată de legea electorală și alte măsuri vizînd asimilarea românilor în „națiunea maghiară“, în teritoriul statului „unitar maghiar“, contrar realităților istorice¹. Toate mijloacele de stat posibile și disponibile: justiția, armata, poliția, administrația, biserica, școala, economia etc. erau utilizate de către cercurile guvernante maghiare în vederea realizării acestui obiectiv².

Conștienți de marea amenințare care plana asupra ființei naționale³, românii din Banat și Transilvania își intensifică eforturile și organizează mai temeinic acțiunile pentru apărarea drepturilor și a revendicărilor economice, politice și sociale, pentru libertate și unitate națională. Se conturează tot mai pregnant în cadrul mișcării românești din Banat ideea concentrării tuturor forțelor prin întemeierea unui partid național și atragerea maselor populare la susținerea programului și acțiunilor sale⁴.

Încă la Conferința fruntașilor bănățeni desfășurată la Timișoara în 4/16 aprilie 1868 s-a pus în discuție problema organizării politice și coor-

---

¹ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român. 1918*, vol. I, Buc., 1983, p. 179.

² În această problemă, a se vedea lucrările: *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865—1900)*, Studii sub redacția acad. Șt. Pascu, Cluj-Napoca, 1978; V. Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848—1881)*, Buc., 1974; Șt. Pascu, C. Gölner, *Luttes des Roumains de la Monarchie des Habsbourg contre le dualisme*, în *RevRHist*, VII (1968), nr. 1, p. 39—56; L. Maior, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania. De la autonomie spre unitate statală. Sfirșitul sec. al XIX-lea — începutul sec. XX*, în *Națiunea română*, Buc., 1984, p. 401—427.

³ Este semnificativă pătrunzătoarea critică pe care Alexandru Mocioni o face Legii adoptate la 1 decembrie 1868 în Dieta maghiară: „Legea votată în cauza naționalităților, negînd existența legală a națiunilor, negînd sfîntul principiu al egalei îndreptățiri naționale, recunoaște existența numai a unei națiuni politice, a națiunii maghiare și asigurînd națiunii maghiare supremația, întemeiată nu pe însușirile faptice ale ei, ci răzîmată pe clauzele legale, invoală pentru celelalte națiuni o subjugare prin lege, vasăzică, o imposibilitate morală“. Cf. T. V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. V, Sibiu, 1909, p. 29.

⁴ Valeriu Braniște, *Pagini alese*, Lugoj, 1910, p. 183.

donării mișcării naționale. Cei peste 300 de participanți din comitetele Timiș, Torontal, Caraș-Severin și Arad aprobă în unanimitate propunerea lui S. David din Lipova, pe larg fundamentată și susținută de Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș, de constituire a unui „Comitet național permanent”⁵. Scopul acestuia era: „Să privegheze și să lucre neconținut întru interesele cauzei naționale”⁶. În lipsa unui partid propriu, Comitetul ales la Timișoara urma să asigure legătura cu pătri mai largi ale românilor bănățeni, prin intermediul intelectualilor prezenți la Conferință, și să impună o mai riguroasă disciplină în desfășurarea activităților politico-naționale⁷. Conferința a constituit, totodată, o importantă manifestare de condamnare publică a dualismului austro-ungar și de aprobare a proiectului de lege al naționalităților elaborat de deputații români și sârbi din Dieta ungară. Cuprinzătoarea participare a fruntașilor politici din Arad și părțile bănățene a oferit un bun prilej de conturare a preocupărilor pentru întemeierea unui partid propriu al românilor, menit să le coordoneze viitoarele inițiative și acțiuni politice⁸.

Chestiunea va fi reluată și în cursul unor lungi convorbiri desfășurate în luna mai 1868 între V. Babeș, Alexandru Mocioni și Alexandru Buda. Soluția pe care o preconizau în vederea realizării partidului național, prin obținerea consensului și sprijinului păturilor largi românești, dovedește un remarcabil simț și realism politic. „Deși din toată partea, concluzionau aceștia, se recunoaște lipsa de o conducere centrală uniformă și de o activitate națională solidară în toate sferele vieții publice, totuși realizarea se ține foarte grea, ba chiar imposibilă pînă atunci cînd lipsa nu va fi simțită în tot corpul națiunii și inițiativa și punerea în lucrare nu va urma prin însăși votul comun și imperativ al poporului și al cărturarilor lui”⁹.

Numeroasele scrisori de apreciere și adevărate trimise la sfîrșitul anului 1868 deputaților români, cu prilejul discutării proiectului de lege al naționalităților în Dieta ungară, a demonstrat, din nou, și cu deosebită claritate, nu numai maturitatea politică a maselor românești, dar și voința acestora de a impune mișcarea națională ca „factor politic”¹⁰ în viața publică din monarhie. De altfel, referindu-se la multiplele manifestări de solidaritate venite din partea celor mai diferite categorii sociale românești, Alexandru Mocioni sublinia: „O vie conștiință națională și o atitudine fermă, cu adevărat bărbătească, respiră din aceste scrisori, precum și o deplină pricepere a luptei politice, ce va purta națiunea pentru interesele și existența sa”¹¹.

Incontestabil, tocmai această conduită demnă și respectabilă a maselor românești a întărit convingerea conducătorilor mișcării naționale în existența climatului politic necesar întemeierii partidului și le-au încurajat strădaniile pentru realizarea sa. Un rol însemnat l-a avut, în

⁵ A fost alcătuit din următorii: Meletie Dregheciu, Ioan Misici, Ștefan Adam, Vincențiu Popu, Ștefan Ioanovici.

⁶ *Albina*, Viena, III, 1868, nr. 39 din 10/29 aprilie, p. 1—2.

⁷ G. Cipăianu, *Vincențiu Babeș*, Timișoara, 1980, p. 37.

⁸ *Albina*, Viena, III, 1868, nr. 39 din 10/22 aprilie, p. 1—2.

⁹ G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 39.

¹⁰ Valeriu Braniște, *Pagini reslete*, p. 183.

¹¹ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939, p. 142.

această privință, publicarea de către Alexandru Mocioni, la 15/27 ianuarie 1869, a „Scrisorii deschise“, adevărat manifest politic adresat românilor din Banat și Transilvania. Cu o impresionantă intuiție politică, fruntașul bănățean definește conținutul reacționar al dualismului austro-ungar, calificându-l „o alianță, a cărei idee fundamentală este o supremație dublă, al cărui ascuțit este îndreptat în contra celorlalte națiuni, o alianță care mulțumită simțului comun de dreptate și libertate, nu e în stare a se înrădăcina deplin și peste tot, nici chiar în națiunea maghiară și germană“¹². La nici doi ani de la instaurarea noului regim, îi pătrunde caracterul efemer și imposibilitatea viabilității durabile, remarcind că nici cea mai rafinată alianță politică „nu e în stare a găsi un expedient, o formulă politică, care ar putea îndupleca națiunile vii să abzică de viață, să renunțe la existența lor politică, în favorul unei combinațiuni artificiale și nenaturale“¹³.

Publicarea acestui important document politic la începutul anului 1869 nu este întâmplătoare. Pregătirea terenului pentru înființarea partidului național impunea direcționarea clară a obiectivelor și acțiunilor mișcării românești din Banat, orientarea sa tactică în noile realități generate de politica opresivă a claselor dominante austro-ungare.

Argumentind cu pertinentă necesitatea¹⁴ întemeierii partidului național, Alexandru Mocioni îi justifică și importanța¹⁵ majoră în cadrul luptei politice românești: „Trebuie să recunoaștem că baza și condițiunea sine qua non a politicii noastre naționale este, că toți aceia, cari convingi de îndreptățirea ideii de naționalitate, țin de datorința lor morală realizarea acestei idei, să se constituie pe tot locul unde se află, chiar de n-ar fi mai mulți decît trei inși, într-un *club politic național*, care pe baza programului statorit și formulat de către deputații naționali în proiectul lor de lege, pentru asigurarea și regularea naționalităților și limbilor patriei, să se pună în coatingere cu asemenea cluburi din alte locuri și cu un *club central*, și așa să conlucre la *formarea unui program întreg* pentru toate chestiunile politice, adecă să stabilească un mod de pășire pentru întreaga partidă politică națională“¹⁶.

Adincă semnificație prezintă faptul că fruntașii bănățeni au conceput constituirea partidului ca un organism politic democratic, emanație directă a voinței și adeziunii maselor largi românești. Exprimă pătrunzător această necesitate și Alexandru Mocioni în „Scrisoarea deschisă“ din ianuarie 1869: „Dacă ideile, chiar și cele mai sublime, vor fi îmbrățișate de puțini singuratici și nu vor fi pricepute și cuprinse și de mulțime, ele apar și dispar ca niște umbre neputincioase. Cînd însă ideea preocupă masele, ea devine o forță generală binefăcătoare“¹⁷. Amplitudinea mișcării românești bănățene din anul 1869, importante acțiuni inițiate pentru sprijini-

¹² T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 28.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vezi N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, p. 324.

¹⁵ „Constituirea partidei politice naționale trebuie să fie baza, pentru că ea este condițiunea sine qua non a oricărei lupte naționale“. Cf. T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 31.

¹⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 36.

¹⁷ Teodor Botiș, *op. cit.*, p. 143.

nirea întemeierii partidului și a programului național au justificat pe deplin temeinicia acestor convingeri și au îndreptățit strădaniile pentru înfăptuirea lor.

În acest context, alegerile parlamentare din anul 1869, primele după instaurarea dualismului austro-ungar, dobîndesc o importanță aparte, întrucît organizarea unor mari adunări naționale, pentru consultarea voinței poporului, nu era admisă decît foarte greu în afara campaniilor electorale. Urmău, evident, să marcheze o confruntare directă cu rigorile noului regim și, mai cu seamă, să demonstreze că „niciodată românii nu vor accepta dualismul cu prețul existenței lor naționale”¹⁸, după cum preciza și George Barițiu în memoriul trimis cancelarului austriac, contele Beust. Pe de altă parte, campania electorală trebuia să confirme aderența maseilor românești la tactica de luptă, activistă sau pasivistă, adoptată de conducătorii românilor din Banat și Transilvania și să ilustreze solidaritatea acestora cu dezideratele mișcării naționale.

Expirînd mandatul deputaților aleși în anul 1865, Ministerul de Interne al Ungariei, prin Ordinul nr. 24129/28 decembrie 1868, dispune tuturor autorităților comitatense să înceapă pregătirile în vederea alegerii deputaților dietali¹⁹. Censul electoral mai favorabil în Banat decît în Transilvania²⁰, existența unei pături mijlocii mai numeroase îngăduiau participarea sporită a românilor bănățeni la alegerile parlamentare. Lipsa de șansă a demersurilor politice pe lîngă Casa imperială, dovedită și de rezultatul negativ al memoriului elaborat, doar cu cîțiva ani în urmă, de Andrei Mocioni²¹ a întărit de asemenea curentul activist în Banat. Se considera, cu infime speranțe de reușită²², că deputații români, prin atitudinea lor demnă, hotărîtă în Dietă, vor putea zădărnici adoptarea unor legi dăunătoare naționalităților din monarhia habsburgică.

Cum era de așteptat, campania electorală s-a desfășurat într-o atmosferă de mare tensiune. Abuzurile autorităților au înregistrat cele mai diverse forme de manifestare, arătînd încă de acum orientarea reacționară a regimului dualist, cît și multiplele și gravele dificultăți pe care avea să le întîmpine mișcarea națională. Pentru a limita înscrierea alegătorilor români pe listele electorale au fost stabilite doar cîteva localități în fiecare județ ca sedii ale Comisiunilor electorale²³. Perioada de înscriere a fost restrînsă doar la 14 zile, ceea ce în condițiile de iarnă (30 ianuarie—12 februarie în Caraș și 3—16 februarie în Timiș) constituia un serios impediment²⁴. Susținătorii candidaților naționali români au

¹⁸ V. Netea, *op. cit.*, p. 368.

¹⁹ Arh. Mitropoliei Banatului, fond *Diecesa Caransebeșului*, act 77/1869, f. 310.

²⁰ St. Pascu, *Făurirea statului național unitar român...*, p. 181.

²¹ Vincentiu Babeș, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni*, București, 1883; cf. AAR, II, t.V, sec. II. Memorii și notițe, p. 373—374.

²² Afirmă răspicat acest lucru și Alexandru Mocioni: „Ce se ține de cauza noastră națională pentru care facem și suferim atît de mult, cu durere trebuie să mărturisesc și acuma că interesul nostru cel mai știut și astăzi este desconsiderat, existența noastră și astăzi se neagă și nici astădată nu putem nutri multe bune speranțe că vom reuși la dietă cu legitimele noastre pretensiuni; cf. *Albina*, Viena, IV, 1869, nr. 43 din 27 aprilie/9 mai, p. 3.

²³ În județul Caraș, spre exemplu, au fost stabilite următoarele localități: Lugoj, Zorlențul Mare, Oravița, Făget, Bocșa Română, Sasca Română.

²⁴ Arh. Mitropoliei Banatului, fond *Diecesa Caransebeș*, act 77/1869, f. 315—316.

fost adeseori omiși sau împiedecați să se înscrie pe listele electorale, deși îndeplineau toate cerințele legale. În schimb, mulți aderenți ai candidatului guvernamental au fost înscriși cu toate că nu îndeplineau aceste cerințe legale²⁵.

Intrigile și volniciile, corupția și amenințările, menționa presa timpului, au constituit nota dominantă a politicii cercurilor guvernamentale²⁶. Vicecomitele de Timiș, Sigismund Ormos, aduce grave acuzații conducătorilor mișcării naționale române și sirbe din Banat în ședința Congregației Comitatense, numindu-i „agitatori și conturbatori care năzuiesc să facă stat în stat și să dărime Împărăția și îndeosebi statul maghiar”²⁷. Pe aceste considerente, propune Congregației ca funcționarii comitatului să primească dreptul de a interveni „și chiar să li se impună ca datorință a sparge cu armele toate cluburile și comitetele românești din comitat și să nu lase a fi aleși de deputați alții decât numai bărbați din partida guvernamentală”²⁸. Preocuparea autorităților comitatense de a împiedeca reușita deputaților români reiese convingător și din corespondența personală a vicecomitelui Sigismund Ormos²⁹.

Abuzurile electorale au fost atât de mari încât chiar Mesajul Tronului, dat cu prilejul deschiderii noului ciclu parlamentar, nu le-a putut trece cu vederea. Cu vorbe ademenitoare și cu fel de fel de mijloace, scria mai tirziu dr. V. Braniște, autoritățile comitatense au căutat „de o parte să ciștige cercurile naționalităților pentru sine, iar de altă parte să le împiedice de a se alia și forma o falangă puternică, în acele zile, când actuala politică de guvernământ era încă în fașe. De aici eforturile uriașe de a ciștiga în cercurile românilor aderenți ai așa-zisului deakism, de aici furia cu care au combătut organele comitatense concluzele conferinței de la Timișoara, prin care era să se pună temelia unui partid mare național român în alianță firească cu partidele naționale similare ale celorlalte popoare ale țării și de aici reacția violentă, care s-a manifestat la o parte a românilor contra deakismului”³⁰.

În aceste condiții, alegerile dietale din 1869 au însemnat pentru mișcarea națională din Banat mai mult decât o campanie electorală menită să asigure o anumită reprezentare într-un for legislativ, a cărui legalitate și corectitudine era pusă la îndoială de însăși principiile ce-i statau electivitatea și funcționalitatea.

Faptele pun în lumină o stăruitoare preocupare de realizare a mobilizării principalelor forțe social-politice românești³¹, cât și convergența acțiunilor lor spre o exprimare plenară a năzuințelor de libertate și dreptate națională. Locuitorii din Făget³², spre exemplu, în frunte cu preotul Mitru Popoviciu, au arborat tricolorul românesc cu prilejul adunării electorale din 3 martie 1869. Într-o notă informativă trimisă episcopului Ion Popasu se precizează că preotul și învățătorul din Făget „agită poporul”

²⁵ *Albina*, IV, 1869, nr. 29 din 16/28 martie, p. 3.

²⁶ *Idem*.

²⁷ *Idem*, IV, 1869, nr. 21 din 23 februarie/7 martie, p. 3.

²⁸ *Idem*.

²⁹ Arh. Statului Timișoara, fond personal *Sigismund Ormos*, dos. 350 și 401.

³⁰ V. Braniște, *op. cit.*, p. 229.

³¹ Arh. Mitropoliei Banatului, fond *Diecesa Caransebeș*, act 77/1869, f. 311.

³² *Idem*, act 280/1869.

și îndeamnă pe români să pună pe clădiri cât mai multe flamuri naționale³³. Protopresbiterul din comuna Jebel a fost, de asemenea, înștiințat că sătenii au arborat drapele românești cu prilejul sosirii candidatului național³⁴. Asemenea manifestări vedeau, totodată, și hotărîrea de a rezista în fața măsurilor oprimate adoptate de cercurile conducătoare austro-ungare.

Pe de altă parte, numeroasele adunări organizate în localitățile Banatului au prilejuit o puternică efervescență a luptei naționale și au evidențiat un spirit combativ, consecință firească a maturității politice pe care o dovedeau masele românești. Relatînd despre marea întrunire națională din Lugoj de la 28 februarie 1869, corespondentul gazetei „Albina” scoate în evidență tocmai această realitate de adîncă semnificație: „O privire făcută peste mișcarea sărbătorească de astăzi, ne constată cum că astfel de adunare poporală încă din anul 1848 în Lugoj n-a mai fost, căci mulțimea nu se mai putu număra după sute, ci după mii de oameni, de asemenea însuflețiți, și ce ne servește de cea mai mare bucurie și mîngăiere este ordinea cea bună și purtarea solidă ce o păstra publicul român adunat, dînd dovezi depline de o adevărată maturitate politică³⁵.”

Locuitorii români și sirbi din zona Sînnicolaul Mare au făcut o primire entuziastă frunțașilor politici Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni. Peste 500 de călăreți și 208 căruțe împodobite în culorile naționale le-au însoțit trecerea prin comună³⁶. La fel procedează și sătenii din Saravale, Igrîș, Sîmpetru Mare etc.³⁷. Punînd în lumină această masivă participare a maselor bănățene la mișcarea națională din anul 1869, presa vremii nota: „O însuflețire națională a cuprins pre tot poporul nostru, ca nici cînd altădată. Spirit mai pronunțat rezolut național nu se mai poate închipui³⁸.”

Este demn de remarcat faptul că masele populare bănățene acordau participării lor la acțiunile politice inițiate de conducătorii românilor și sîrbilor o importanță aparte, izvorită din înțelegerea noilor realități generate de instaurarea dualismului austro-ungar și de necesitatea sprijinirii partidului național atunci întemeiat. Atitudinea lor urmărea să dovedească clar faptul că nici amenințările și nici promisiunile nu le puteau abate de pe calea apărării și promovării intereselor proprii. După cum, trebuiau să dovedească, în egală măsură, atașamentul lor față de principiile care defineau coordonatele esențiale ale mișcării naționale.

Datoria românilor, sublinia locuitorii din cercul electoral Gătaia, era să arate „că încă n-a amortit în noi simțul de onoare, că încă nu s-a stins în pepturile noastre amorul și aplecarea către dulcea noastră națiune încît să ne facem trădătorii și ucigătorii ei, cu un cuvînt, să le arătăm că nici promisiunile, dar nici amenințările lor cele ilusorii nu ne vor abate de la dreapta și sfînta noastră cauză națională³⁹”. Potrivit convin-

³³ *Idem.*

³⁴ *Idem.*

³⁵ *Albina*, IV, 1869, nr. 21 din 23 februarie/7 martie, p. 3.

³⁶ *Idem*, nr. 30 din 20 martie/2 aprilie, p. 2.

³⁷ *Idem*, p. 3.

³⁸ *Idem*, nr. 19 din 19 februarie/3 martie, p. 3.

³⁹ *Idem*, nr. 22 din 26 februarie/10 martie, p. 3.

gerii lor, participarea la viața politică, pentru susținerea programului național, constituia „nu un act momentan, nici doar de interes local, ci un act istoric care-și va estinde urmările sale și asupra urmașilor noștri”⁴⁰.

Pe fondul acestei puternice manifestări a conștiinței naționale, adunările politice desfășurate la începutul anului 1869 vor avea un rol deosebit de important în însăși procesul de întemeiere a Partidului național al românilor din Banat și Ungaria. Ele au marcat un moment, fără-ndoială însemnat, în procesul de clarificare politică în chiar cadrul mișcării românești. Fără să desăvîrșească acest proces, să omogenizeze mișcarea națională, au determinat totuși delimitarea unor elemente inconsecvente, șovăielnice, mai puțin înclinate spre sacrificii pentru propășirea cauzei poporului român.

De altfel, o serie de fruntași români vor înțelege și vor încuraja necesitatea acestei confruntări de opinii în vederea definirii viitoarei tactici de acțiune. O impuneau atît noile realități generate de agravarea măsurilor discriminatorii adoptate de cercurile guvernante maghiare⁴¹, cit și divergențele de păreri existente în cadrul elitei românești bănățene. O serie de funcționari publici și persoane cu anumite poziții în ierarhia ecleziastică⁴² se mențineau pe poziții progubernamentale, se arătau mai puțin (sau chiar de loc) receptive la înmănunchierea forțelor naționale într-un organism politic propriu. Adunările politice organizate în diferite localități prilejuiesc și disocierea de poziția acestora, fapt ce va netezi calea constituirii partidului național.

La importanta întrunire națională din Lugoj, spre exemplu, un mic grup de români (Aloisiu Vlad, Aurel Maniu, Ioan Olteanu, Ioan Vancea, Ax. Atanasevici), care ocupau funcții administrative și ecleziastice, s-au pronunțat pentru recunoașterea puterii guvernului, „închinîndu-se acestei puteri, care ține în mină și piinea și cuțitul”⁴³. După părerea lor alegătorii români trebuiau să susțină candidatul guvernamental. Majoritatea covârșitoare a vorbitorilor au condamnat această grupare restrînsă, precizînd că „ar fi o degradare nescuzabilă pentru posteritate a alerga și a căuta a se subșterne acelei partide (guvernamentale — n.n.) care tocmai ne-a înfipt rana cea mai adîncă”⁴⁴. Participanții s-au pronunțat pentru susținerea candidatului național, Alexandru Mocioni, și desfășurarea unei activități menite să impună „ca națiunea română să devină factor politic în stat”⁴⁵. Își afirmau în felul acesta și opțiunea pentru constituirea partidului național, organismul politic menit să apere și să promoveze interesele poporului român. Fruntașii românilor din Ciacova și satele înconjurătoare au condamnat, de asemenea, conduita nepatriotică a unor funcționari de stat și preoți români „care au optat pentru contrarii partidei

⁴⁰ *Idem.*

⁴¹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 31, vezi „Scrisoarea deschisă” adresată de Alex. Mocioni în ianuarie 1869 alegătorilor români, în care se menționează: „Interesele noastre vitale, cari nu numai sînt amenințate de pericole serioase, dar și atacate în realitate, adică situațiunea noastră critică, cu înțelire pretinde clarificarea ideilor”

⁴² T. Botiș, *op. cit.*, p. 160; V. Braniște, *op. cit.*, p. 221—222.

⁴³ *Albina*, IV, 1869, nr. 9 din 26 ianuarie/7 februarie, p. 4.

⁴⁴ *Idem.*

⁴⁵ *Idem.*

naționale⁴⁶, și, care, au căutat, reușind în parte, să împiedice înmănușarea tuturor energiilor naționale într-un front politic unitar⁴⁷.

Pregătirea Conferinței naționale de la Timișoara din 26 ianuarie/7 februarie 1869 se înscrie astfel în mod organic pe coordonatele mișcării naționale din Banat și Transilvania, marcînd și definind un moment de adîncă semnificație în lupta pentru libertate și unitate națională.

Fără să pună în mod deschis problema înființării partidului, pentru a nu trezi bănuielele autorităților, cu urmări nedorite, adunările naționale electorale au oferit posibilitatea unei deschise exprimări a atitudinii opiniei românești în legătură cu proiectata Conferință de la Timișoara și cu hotărîrile care urmau a fi luate. De altfel, convocarea Conferinței la data menționată, în plină campanie electorală și în cadrul unei puternice efervescențe a luptei politice duse de românii bănățeni, nu a fost întîmplătoare. După cum nu este întîmplător nici faptul că inițiatorii și principalii factori politici din timpul lucrărilor Conferinței, care au stat în fruntea mișcării naționale, au fost și cei mai de seamă candidați ai românilor în campania electorală din anul 1869 (Anton Mocioni, Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeș etc.). Emulația mișcării naționale a constituit, de fapt, temelia pe care se va edifica importanta hotărîre de înființare a partidului național.

Este necesar să remarcăm faptul că, deși întrunită în urma unei convocări lansate de Anton Mocioni⁴⁸, componența Conferinței a fost, în bună parte, rezultatul unor decizii pronunțate de adunările naționale prealabile. Numeroși delegați și fruntași politici au participat la lucrările Conferinței în deplin acord cu rezoluțiile adunărilor locale. La adunarea de la Lugoj din 20 ianuarie/3 februarie 1869 punctul patru al ordinei de zi prevedea „mergerea”, adică stabilirea delegaților pentru Conferința națională din Timișoara. Hotărîrea adoptată de sutele de participanți, între care un mare număr de țărani din satele învecinate, prevedea „să se meargă cît mai mulți și din acest cerc⁴⁹. De asemenea, și consfătuirea națională din Arad a luat în dezbatere, la 20 ianuarie 1869, participarea delegaților locali la Conferința de la Timișoara, dispunîndu-se și împuternicirea acestora cu „aderarea la hotărîrile care urmau a fi luate⁵⁰. Consemnînd acest caracter reprezentativ și democratic al importantei întruniri politice din 26 ianuarie/7 februarie 1869, gazeta „Albina” menționa: „Părțile Aradului și Lugojului și ale Oraviței au fost reprezentate nu numai prin delegați din comitetele naționale de acolo, ci și prin un frumos număr de bărbați de frunte; iar părțile de la Tisa și Dunăre, anume Sinnicolaul Mare, Comoșul și confiniile militare ne trimiseră contingente ca nici cînd altădată⁵¹.

⁴⁶ *Idem*, nr. 29 din 16/28 martie, p. 3.

⁴⁷ Miodrag Milin, *De la autonomism la memorandum. Din problematica vieții politice la românii bănățeni. 1860—1895*, Timișoara, 1986, p. 22—23.

⁴⁸ V. Braniște, *op. cit.*, p. 198.

⁴⁹ *Albina*, IV, 1869, nr. 9 din 26 ianuarie/7 februarie, p. 4.

⁵⁰ *Idem*, nr. 10 din 29 ianuarie/10 februarie, p. 2.

⁵¹ La Conferința națională de la Timișoara au participat peste cinci sute de delegați ai românilor, precum și o importantă delegație în frunte cu Svezozar Milețici, din partea mișcării naționale sîrbe. Conferința va hotărî întemeierea Partidului național al românilor din Banat și Ungaria. Adoptă programul partidului; vezi V. Braniște, *op. cit.*, p. 200—204.

În aprecierea actului constituirii Partidului național al românilor din Banat și Ungaria, considerăm că trebuie avut în vedere și faptul că unele deziderate politice dezbătute în cadrul Conferinței de la Timișoara și incluse în programul partidului au fost pe larg discutate la adunările naționale premergătoare. Adoptarea, de pildă, a punctului patru⁵² din program, care stabilea combaterea dualismului austro-ungar a fost tocmai rezultatul acestor opțiuni și convingeri politice exprimate public de reprezentanții românilor bănățeni. Referindu-se la această realitate, corespondentul gazetei „Albina” ținea să facă precizarea: „Și în conferințele premergătoare Conferinței publice (de la Timișoara — n.n.) s-a dezbătut foarte lung și serios această chestiune. Tot insul a recunoscut că articolul de Lege XII este izvorul răului, temeiul sclavagiului nostru național...”⁵³.

Fără a subaprecia contribuția majoră, în unele privințe hotăritoare, adusă de conducătorii mișcării naționale, între care, pe prim plan, se situează Vincentiu Babeș, Alexandru și Anton Mocioni, Mircea S. Stănescu ș.a., întemeierea Partidului național trebuie considerată, în primul rând, ca un produs direct al consensului principalelor forțe social-politice românești din Banat și vestul Transilvaniei. Constituirea Partidului național a reprezentat — și faptele o dovedesc cu prisosință — consecința firească nu doar a voinței unui grup elitar, de „entuziaști”⁵⁴, ci a unui proces logic de maturizare politică parcurs de masele românești, a înțelegerii necesității obiective de a ridica pe noi coordonate lupta pentru apărarea ființei naționale, pentru libertate și unitate națională.

În aprecierea activității partidului de-a lungul anilor este însă necesar să avem în vedere faptul că nu a avut o existență recunoscută legal, oficial, de cercurile guvernante maghiare, întrucât, Legea naționalităților din 1869 interzicea constituirea partidelor pe baze naționale⁵⁵. Din această cauză, organizarea și acțiunile sale au fost mult stinjenite, facilitându-se, totodată, apariția unor curente și grupări cu păreri controversate. Cu toate deosebirile de opinii, mai ales de ordin tactic, manifestate îndeosebi la nivelul conducerii, partidul național s-a afirmat ca un adevărat polarizator al aspirațiilor naționale, cu incontestabilă aderență în rândul românilor din Banat și Transilvania. De altfel, acțiunile întreprinse în perioada care a urmat constituirii sale, confirmă această realitate.

Unul din obiectivele importante urmărite de mișcarea națională din Banat în cursul anului 1869 l-a constituit demonstrarea adevărului masele românești la hotărârile adoptate în cadrul Conferinței de la Timișoara, cât și la dezideratele politice incluse în programul partidului. Chestiunea era esențială pentru însăși viabilitatea noului organism politic național

⁵² „Fiindcă după experiențele de până acum n-a putut a nu fi observat un fel de nex intern între articolul de lege XII din 1867 (= dualismul) și între negațiunea egalității de drept pentru națiunile nemaghiare: din cauza aceasta este datorința partidei naționale a primi acest articol și din acest punct de vedere și a-l combate cu toate mijloacele legale” (Cf. V. Braniște, *op. cit.*, p. 203.)

⁵³ V. Braniște, *op. cit.*, p. 207.

⁵⁴ Miodrag Milin, *op. cit.*, p. 22.

⁵⁵ Vezi Lucian Boia, *Românii din Transilvania în perioada dualismului (1867—1918)*, în *Revist*, 31, 1978, nr. 14, p. 1989.

și a principiilor ce-i direcționau activitatea. Cu atât mai mult cu cât guvernul maghiar, în ședința din 12 februarie 1869, califică hotărârile luate de Conferința națională drept o încălcare a legilor în vigoare, fiind „totodată împotriva liniștii interne și contribuind la agitarea spiritelor”⁵⁶. Guvernul maghiar consideră lucrările Conferinței din Timișoara, la fel ca și lucrările Conferinței naționale sirbe de la Becicherecul Mare⁵⁷, drept „elemente de răsccoală”⁵⁸. Decide luarea unor măsuri preventive și trimiterea consilierului ministerial Béla Szende în Banat pentru cercetări amănunțite în vederea declanșării unei acțiuni penale⁵⁹.

În aceste condiții, obținerea adeziunii maselor românești avea menirea să asigure un real suport popular actului întemeierii partidului național și programului său politic, și să le confere, totodată, un pronunțat caracter democratic. Conducătorii mișcării naționale au înțeles — și le revine acest merit categoric — necesitatea de a da trăinicie și durabilitate importantului act politic înfăptuit prin mobilizarea sprijinului și a energiilor unor largi forțe sociale românești. Ne vom opri doar la câteva exemple.

Sute de țărani, meseriași, lucrători și intelectuali, reprezentând satele din cercul electoral Sacul, se pronunță în unanimitate, cu prilejul adunării naționale din 20 februarie, pentru recunoașterea hotărârilor adoptate la Conferința din Timișoara, considerându-le „menite să contribuie la apărarea drepturilor românilor și la existența lor ca națiune”⁶⁰. Aprecierile elogioase făcute de Paul Iorgovici asupra programului mișcării naționale, adoptat la Timișoara, au fost primite „cu vie aprobare” la adunarea delegaților satelor din cercul electoral Moravița⁶¹. Locuitorii din comunele Belinț, Budinț etc. își manifestă, de asemenea, adeziunea la programul partidului național și hotărârea de a-i susține activitatea⁶². Miile de participanți, din toate straturile sociale, la adunarea de la Lugoj, din 16/28 februarie 1869, au primit cu aprobări și „aplauze frenetice” expunerea pătrunzătoare făcută de Alexandru Mocioni asupra principiilor ce stăteau la baza mișcării naționale românești⁶³. Prezenți, în 6 iunie 1869, la impresionanta adunare populară a sătenilor din părțile Sinnicolaului Mare, Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni își exprimă bucuria pentru faptul că miile de participanți, români și sirbi, dovedeau „tot atât de mare solidaritate și aderență la programul național”⁶⁴. Consemnând această stare de spirit, presa timpului menționa: „Toată lumea știe că românii din Ungaria și Banat astăzi cu toții se țin de partida națională și ca atari stau în opozițiune față de regimul unguresc și de partida lui și chiar pentru

⁵⁶ Milan Toșici, *Activismul bănățean în deceniul șapte al secolului al XIX-lea, în Studii de istorie a Banatului*, vol. X, Timișoara, 1984, p. 92 și urm.

⁵⁷ Conferința națională sîrbă din Becicherecul Mare s-a desfășurat în 29 ianuarie/10 februarie 1869. Printre hotărârile adoptate, menționăm: recunoașterea autonomiei Transilvaniei pe baza dreptului public al acestora; procedură solidară cu românii etc.

⁵⁸ Milan Toșici, *op. cit.*, p. 92.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Albina*, IV, 1869, nr. 16/28 februarie, p. 4.

⁶¹ *Idem*, nr. 16 din 12/24 februarie, p. 2.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Idem*, nr. 21 din 23 februarie/7 martie, p. 3.

⁶⁴ *Idem*, nr. 54 din 15/27 iunie, p. 3.

aceasta organele oficiale fac tot felul de amenințări și de volnicii contra alegătorilor noștri naționali⁶⁵.

Atitudinea demnă manifestată de cuprinzătoare categorii ale românilor din Banat și părțile vestice în timpul agitatei campanii electorale din anul 1869, situarea lor pe pozițiile programatice ale partidului național au încurajat strădanile de constituire a infrastructurilor acestuia prin înființarea unor organisme locale. De altfel, „Rezoluția“, propusă de Vincențiu Babeș și acceptată la Conferința din Timișoara, prevedea alcătuirea de: comitete naționale comitatense (județene); comitete cercuale și comitete comunale. Fiecare urma „a sta în atingere, în legătură și în conlucrare“⁶⁶ cu comitetul central⁶⁷. Motivate prin cerințe de natură electorală, în realitate trebuiau să formeze osatura partidului și să devină organele locale de conducere ale mișcării naționale. „Instrucțiunile amănunțite“⁶⁸, alcătuite de comitetul central pentru alegerea și constituirea acestora, prevedeau orientarea activității lor „spre scopul înaintării intereselor naționale“⁶⁹.

Fără să finalizeze⁷⁰ acest obiectiv important, mișcarea națională din anul 1869 a pus totuși bazele unor organe locale ale partidului. La conferința electorală din Oravița, desfășurată în 19 februarie 1869 sub președinția avocatului dr. Hațieganu, a fost ales un comitet național cercual și s-au alcătuit comitete comunale din câte 3—5 membri. Misiunea lor era, după cum preciza rezoluția adoptată de adunare, să desfășoare o susținută activitate în rindurile românilor din părțile Oraviței, astfel „ca să fie cu credință și inimă curată pentru cauza națională“⁷¹. Adunarea electorală din comuna Sacul alege un comitet național cercual din 7 membri⁷². Sătenii prezenți la întrunirea electorală din comuna Ciacova alcătuiesc un comitet cercual, care „și-a dezvoltat în cit s-a putut activitatea, luminind poporul român și sîrb“⁷³.

Imixtiunea și abuzurile autorităților comitatense, politica cercurilor conducătoare maghiare de a bloca sistematic formarea unor organizații puternice în mijlocul naționalităților, a împiedecat constituirea unui partid în sens modern, cu statut, organizare și disciplină ferme. Partidul național s-a prezentat, de fapt, ca un front de luptă, de acțiune, ca organizație larg deschisă, cu deosebire alegătorilor români⁷⁴. Aceasta și datorită faptului că Legea electorală îngăduia doar alegătorilor ca în timpul campaniilor să se organizeze⁷⁵. Comitetele naționale electorale românești, care s-au întemeiat, au funcționat neîndoiește ca organizații locale în structura partidului. Pe de altă parte, coeziunea internă destul de pre-

⁶⁵ *Idem*, nr. 24 din 2/14 martie, p. 1.

⁶⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 57.

⁶⁷ Conferința națională de la Timișoara alege un comitet central al partidului avînd ca președinte pe Alexandru Mocioni.

⁶⁸ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 47—49.

⁶⁹ *Idem*, p. 48.

⁷⁰ G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 45.

⁷¹ *Albina*, IV, 1869, nr. 29 din 16/28 martie, p. 4.

⁷² *Idem*, nr. 18 din 16/28 februarie, p. 4.

⁷³ *Idem*, nr. 29 din 16/28 martie, p. 2.

⁷⁴ L. Boia, *op. cit.*, p. 1989.

⁷⁵ L. Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900—1914*, Cluj-Napoca, 1986, p. 48.

cară s-a datorat și unor disensiuni și divergențe de opinii existente între diferitele grupări din interiorul partidului⁷⁶, care fărimătau forțele, frînau consolidarea sistemului său organizatoric.

Amploarea măsurilor luate de cercurile conducătoare maghiare pentru stăvilirea luptei naționalităților oprite a scos cu pregnanță în relief necesitatea colaborării lor și realizarea unui front comun împotriva regimului austro-ungar. Pentru mișcările naționale română și sîrbă din Banat, anul 1869 marchează așezarea unor temelii durabile de cooperare, avînd o însemnătate deosebită în perspectiva luptelor politice viitoare. Este semnificativ faptul că la Conferința națională din 26 ianuarie/7 februarie participă o importantă delegație de conducători sîrbi, iar la Conferința națională sîrbă de la Becicherecul Mare au luat parte și unii fruntași ai românilor. La întrunirile politice desfășurate în Sinnicolaul Mare, Saravale, Sînpetru Mare etc. sătenii români și sîrbi își exprimă dorința unei strînse colaborări⁷⁷. Hotărînd să-și dea votul candidatului George Mocioni, românii și sîrbii prezenți la adunarea din Moravița, în 4 februarie, își afirmă credința că „numai prin înfrățire pot să ajungă la împlinirea dorințelor”⁷⁸. Dovedeau astfel o reală pătrundere a imperativelor majore pe care lupta pentru libertate națională le punea în fața maselor populare, fără deosebire de naționalitate, din Banat.

Mișcarea națională bănățeană din anul 1869 constituie un moment de incontestabilă semnificație în lupta poporului român pentru libertate și unitate națională. Întemeierea Partidului național al românilor din Banat și vestul Transilvaniei, sprijinul acordat de masele românești înfăptuirii și dăinuirii acestui important act politic, participarea lor la susținerea dezideratelor înscrise în programul național, se înscriu organic în efortul și cuprinzătoarea mișcare a întregii națiuni române pentru afirmarea năzuințelor sale politice și sociale, pentru împlinirea idealurilor de libertate națională.

IOAN MUNTEANU

LE MOUVEMENT NATIONAL DE BANAT EN 1869 ET SA SIGNIFICATION POLITIQUE

(Résumé)

L'instauration du dualisme austro-hongrois a déterminé une grave accentuation de l'oppression nationale dans la monarchie des Habsbourg. Tout en étant conscients du grand danger qui planait sur leur existence, les Roumains de Banat ont intensifié et organisé d'une manière sérieuse les actions pour la défense des intérêts économiques, sociaux et politiques pour la liberté et l'unité nationales. On a réalisé une importante mobilisation des principales forces socio-politiques roumaines, spécialement pendant la campagne électorale de l'année 1869. Pendant les nombreuses

⁷⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 307; G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 45.

⁷⁷ *Albina*, IV, 1869, nr. 54 din 15/27 iunie, p. 3.

⁷⁸ *Idem*, IV, 1869, nr. 15 din 9/21 februarie, p. 2—3.

réunions organisées dans les localités de Banat (Lugoj, Oravița, Sinnicolaul Mare, Gătaia, etc.) on a remarqué un puissant esprit combattif, de maturité politique, une forte affirmation du mouvement national. La création du Parti national des Roumains de Banat et de l'ouest de la Transylvanie, le 26 janvier/7 février 1869, a été le résultat de la volonté de l'action des masses roumaines, en marquant et précisant en même temps un moment d'une profonde signification dans la lutte pour la liberté et l'unité nationales. L'adhésion des masses roumaines de Banat au programme national adopté par la Conférence de Timișoara, l'appui accordé aux actions initiées par le Parti national, s'inscrivent organiquement dans le mouvement de tout notre peuple pour la création de l'état national-unitaire roumain.